

KAZIMIERZ BIELENIN

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ PRZEPROWADZONYCH W 1955 R.
NA TERENIE OSADY KULTURY CERAMIKI PROMIENISTEJ
W BRZEZIU W POW. BOCHNIA

W maju 1955 r. na skutek doniesienia Albiny Turuli przeprowadzono z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie kilkudniowe badania w Brzeziu w pow. bocheńskim na zagrożonej przez wybieranie gliny części osady kultury ceramiki promienistej. Osada znajduje się na wzniesieniu zwanym „Ugor”, dominującym nad okolicą, ściętym od strony zachodniej przez wybieranie gliny. W powstałej w ten sposób pionowej ścianie widoczne były profile ziemianek (ryc. 1).

Ryc. 1. Brzezie, pow. Bochnia. Profile ziemianek na ścianie wzniesienia „Ugor”, odsłonięte przez wybieranie gliny.

Badaniami wykopaliskowymi objęto pas szerokości 3 metrów, równoległy do brzegu wykopu na całej jego długości o łącznej powierzchni 200 m². Po zdjęciu około 60 cm grubej warstwy szarej próchnicy uzyskano powierzchnię lessu i zarysy ziemianek. Ogółem zbadano 10 ziemianek, z których 8 było częściowo zniszczonych przez wybranie gliny.

Odkryte ziemianki można podzielić ze względu na ich budowę na dwie grupy. Pierwszą grupę stanowią ziemianki o rzucie poziomym nieregularnym (nr 1, 4, 6 i 9), z dnem nierównym, obfitującym w różne zagłębienia; drugą — ziemianki trapezowate w przekroju pionowym (nr 2, 3, 5, 7, 8 i 10), z dnem płaskim, równym. Wśród obu tych typów stwierdzono ziemianki duże i małe. Duża jama o rzucie poziomym nieregularnym (nr 11) miała ponad 10 m długości i powyżej 2 m głębokości od poziomu lessu. Średnica dużej jamy trapezowatej (jama nr 5) wynosiła u góry 160 cm, przy dnie zaś 240 cm, a głębokość jamy wynosiła około 250 cm. Wypełnisko wszystkich ziemianek poza ziemianką nr 1, w której próchnica była bardzo spoista i zbita, składało się z próchnicy czarnobrunatnej, tłustej i lśniącej, szczególnie w ziemiance nr 3.

Dwie z badanych ziemianek, szczególnie ziemianka nr 3, nosiły wyraźne ślady zniszczenia przez pożar. Ziemianka nr 3 wypełniona była na całej wysokości swego zagłębienia przepaloną polepą z odciskami belek średnicy ok. 8 cm i patyków średnicy od 1 do 2 cm, które odpadły ze spalanej konstrukcji dachowej i ścian. Na grubej ok. 30 cm warstwie polepy zalegała ok. 20 cm gruba warstwa szarosiwego popiołu zmieszanego z próchnicą. Wśród polepy i pod nią znajdowało się dużo rozbitych naczyń glinianych, które uległy wtórnemu przepaleniu.

Wśród dużej ilości ułamków ceramiki wyróżnić można kilka rodzajów i typów naczyń. Najliczniej występują fragmenty dużych amfor (ryc. 2) o kulistym w przybliżeniu brzuscu, słabo zaznaczonym płaskim dnie i dość wysokiej, prawie cylindrycznej szyi rozszerzającej się nieco u nasady. Amfory te o średnicy największej wydętości brzuśca ok. 26 cm, średnicy wylewu ok. 16 cm, wysokości ok. 26 cm, wykonane są z gliny tłustej. Skorupa twarda, zwarta, starannie gładzona tak zewnątrz, jak i wewnątrz twarzym, gładkim narzędziem. Brzusiec tych amfor jest bogato zdobiony ornamentem plastycznym z nalepianych kawałków karbowanych, robiących przez to wrażenie jakby ostrokrawędnych guzków, lub nakłuwanych często ukośnie paznokciem. Wolne pola między plastycznymi wałkami wypełniono ornamentem płytkich, zagniecionych żłobków. Górna część szyi pod brzegiem amfory zdobiona jest ukośnymi nakłuciami wykonanymi płaskim drewnikiem (ryc. 2c). Na wysokiej szyi tych amfor spotyka się pionowo umocowane szerokie ucha, które w kształcie trzech spłaszczonych rożków wystają ponad krawędź naczynia (ryc. 2b).

Osobną grupę stanowią fragmenty naczyń dużych (tabl. I), których kształty trudne są do odtworzenia. Zdobione są one ornamentem plastycznym, karbowanym lub mazanym przy pomocy drewnika w różnych kierunkach.

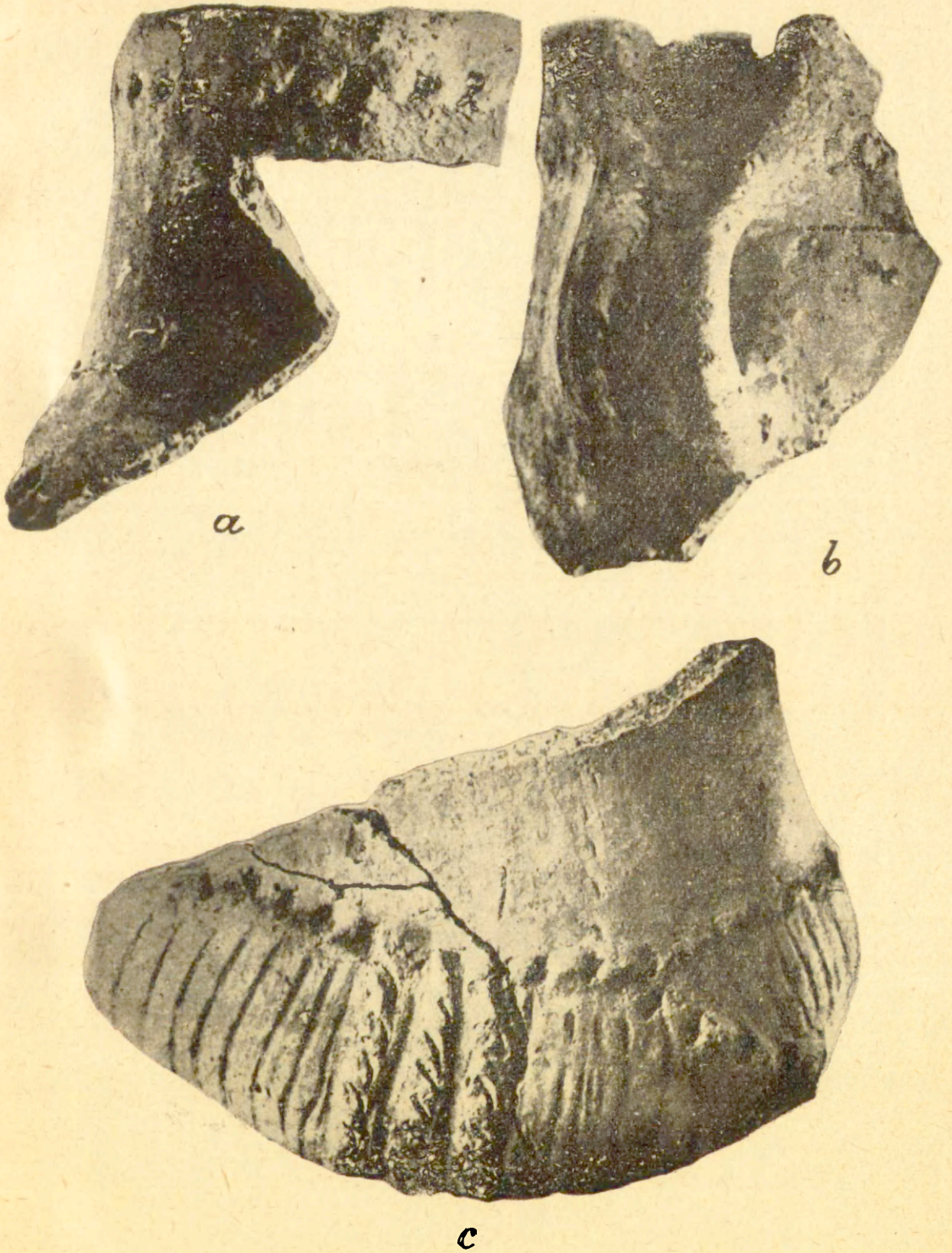
Z innych częściściej spotykanych naczyń występują duże misy o średnicy powyżej 35 cm, z płaskimi, szerokimi lub guzowatymi, poziomo przekłutymi uchami, wystającymi w kształcie zaokrąglonych rożków ponad krawędź naczynia (tabl. I, 7, 8).

Oddzielną grupę stanowi duża ilość ułamków mis o średnicy mniejszej, ok. 20 do 30 cm, zdobionych na brzuscu płytkimi żłobkami (tabl. II, 1—5), połączonymi czasem z nakłuciami (tabl. II, 6). Niektóre żłobki rozpoczynają się od zagłębienia w górnej części. Występują tu również misy ze zgrubiałą szyją i plastycznym wałkiem, zdobione drobnymi nakłuciami, oraz misy zupełnie bez ozdób (tabl. II, 7, 9).

W ziemiance nr 3 znaleziono przeszлік dwustozkowy, zdobiony po jednej stronie podłużnymi nakłuciami (tabl. II, 10).

Od powyższego materiału, który tak pod względem tworzywa, jak i form oraz ornamentów jest jednolity i występuje na całej osadzie we wszystkich prawie ziemiankach, różni się nieco zespół znaleziony w najgłębszej trapezowej ziemiance nr 5.

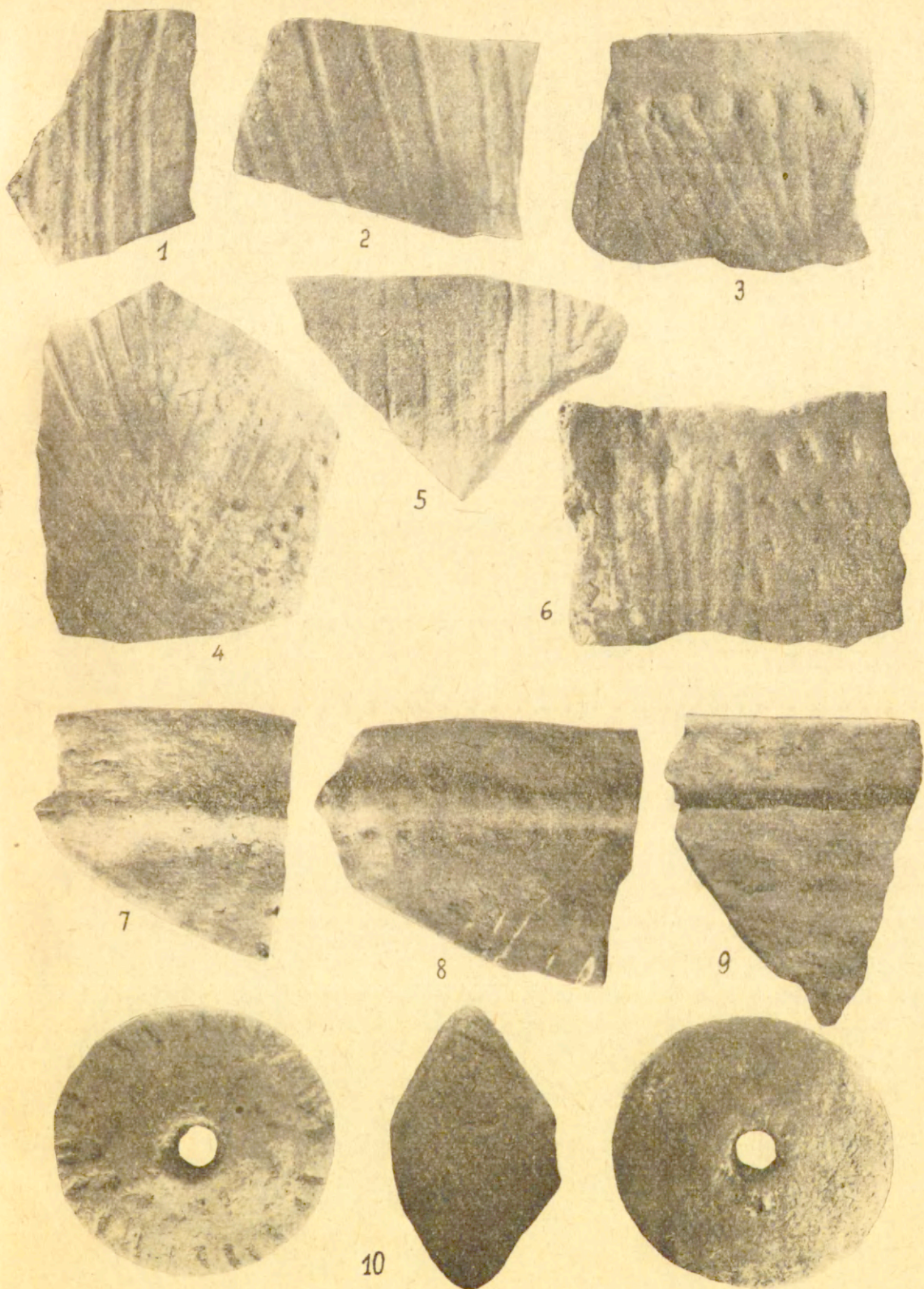
Odkryta tu stosunkowo duża ilość ułamków ceramiki pochodzi głównie z naczyń o prawie kulistym brzuscu i niskiej, niemal pionowej szyi, na której umieszczono po dwa, czasem trzy spłaszczone guzki. Guzki, nalepione czasem na wysokości krawędzi

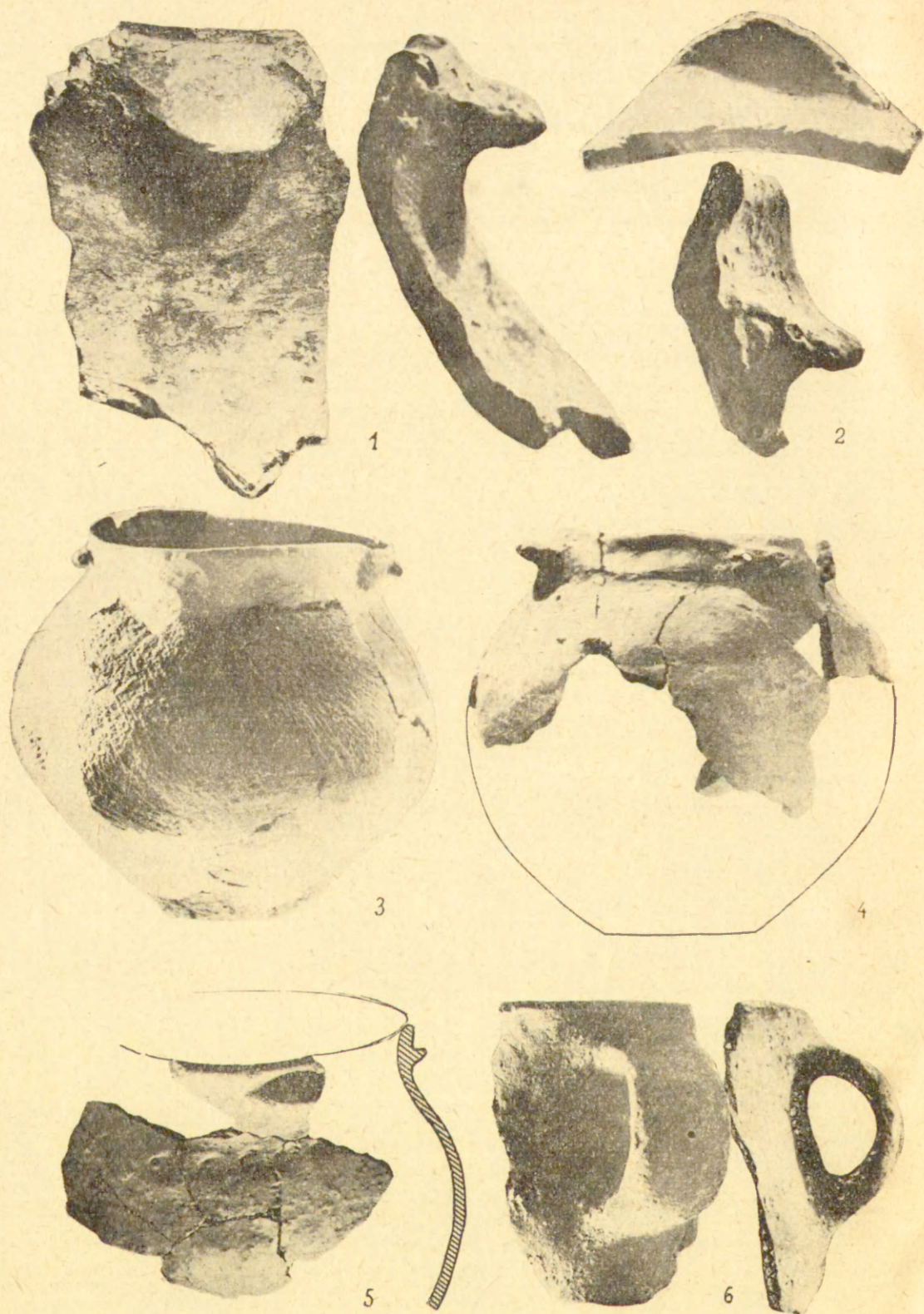
Ryc. 2. Brzezcie, pow. Bochnia. Fragmenty amfor

Tabl. I. Brzezie, pow. Bochnia. 1—6 — ułamki dużych naczyń, 7, 8 — ucha dużych mis

Tablica II. Brzezcie, pow. Bochnia. 1—9 — Ułamki mis mniejszych, 10 — przęślik

Tablica III. Brzezie, pow. Bochnia. Ceramika z jamy nr 5

wylewu, w niektórych wypadkach przekształcają się w płaskie, podłużne listwy (tabl. III, 1, 2) i opuszczają się niżej na dolną część niskiej szyi. Jedno z całych naczyń tego typu (tabl. III, 3) zdobione jest na całym brzuścu drobnymi, idącymi ukośnie z góry na dół bruzdami, powstałymi najprawdopodobniej przez gładzenie wilgotnej gliny naczynia dość grubą tkaniną. Struktura gliny w tym wypadku jest bardzo krucha, skłonna do pękania. Posiada ona dużą domieszkę dość grubych ziarn tłuczonego granitu, m. in. duże fragmenty miki i tłuczonych wypalonych skorup naczyń glinianych. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna jest bardzo chropawa. Wypał zewnątrz posiada kolor jasnoszary i miejscami jasnoszarobrunatny. Wysokość naczynia 22 cm, średnica wylewu ok. 16 cm. Średnica największej wydętości brzuśca 25 cm, płaskiego dna ok. 9 cm.

W ziemiance tej odkryto jeszcze kilka dużych części podobnych pod względem formy do wyżej opisanych naczyń z płaskimi guzami na szyi. Naczynia te wykonane są z gliny tłustej, posiadają jednak również grubą domieszkę tłuczonego granitu i widoczne w powierzchni duże kawałki miki. Skorupa ich jest masywna, zwarta, powierzchnie nierówne, lecz gładkie, wypał ciemnoszarobrunatny.

Szyja jednej z tych amfor jest bardziej nachylona do środka naczynia, co powiększa wrażenie kulistości całego naczynia (tabl. III, 4). Naczynie to posiada średnicę wylewu ok. 20 cm, największą wydętość brzuśca średnio ok. 20 cm. Inne naczynie tego typu z tej ziemianki zdobione jest na górnej części brzuśca przy przejściu w szyję płytkimi dołkami wyciśniętymi palcem (tabl. III, 5). Średnica wylewu naczynia wynosi ok. 18 cm, największa wydętość brzuśca ok. 25 cm. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna jest nierówna, chropawa, gładzona szeroką płaszczyną. Wspomnieć wreszcie należy o małym naczyniu z szerokim uchem (tabl. III, 6) zachowanym ułamkowo.

Na uwagę zasługuje fakt znalezienia w tym zespole jednego noża krzemienno-krzemianowego pochodzenia południowo-wschodniego (kredowy) i jednej siekierki gładzonej z łupku koloru szaroczekoladowego. Na pozostałej przestrzeni osady znaleziono bardzo nieliczny surowiec krzemienno-krzemianowy pochodzenia jurajskiego z okolic Krakowa.

Znaleziona na terenie osady w Brzeziu ceramika wykazuje pewne odrębności w stosunku do znanej dotąd z innych osad kultury ceramiki promienistej, zwłaszcza występujących na lewym brzegu Wisły. Szczególnie ceramika z ziemianki nr 5 jest bardzo charakterystyczna i przypomina w kształtach niektóre okazy ceramiki kultur wczesnobrązowych, np. kultury mierzanowickiej i kultury przedłużyckiej (naczynia z ornamentem tekstylnym), a nawet i lużyckiej (fragment uchatego kubka).

*Z Muzeum Archeologicznego
w Krakowie*

КАЗИМЕЖ БЕЛЕНИН

ДОКЛАД ОБ ИССЛЕДОВАНИЯХ, ПРОИЗВЕДЕННЫХ В 1955 ГОДУ НА СЕЛИЩЕ КЕРАМИКИ С КАНЕЛЮРАМИ В БЖЕЗЕ, БОХЕНЬСКОГО УЕЗДА

На территории исследованной части поселения было открыто 10 землянок. Автор разделяет их на две группы: землянки, имеющие нерегулярную проекцию и неровное дно и землянки, имеющие в вертикальном разрезе трапециoidalную форму и плоское дно.

В керамическом материале можно отличить фрагменты больших амфор (рис. 2), больших сосудов, форму которых по этим осколкам трудно себе представить (tabl. I, 1—6), больших мисок с ручками (tabl. I, 7—8), меньших распи-

сных мисок (табл. II, 1—6) и мисок не имеющих украшений (табл. II, 7—9). На фоне довольно однообразного материала выделяется комплекс, найденный в землянке № 5 (табл. III, 1—6). В нем можно проследить известную связь с некоторыми керамическими экспонатами раннебронзовых культур.

KAZIMIERZ BIELENIN

SURVEY OF THE INVESTIGATIONS OPERATED IN 1955 ON A VILLAGE OF THE
RADIATED POTTERY AT BRZEZIE, COUNTY OF BOCHNIA

10 pit-dwellings had been laid bare in the explored sector of the settlement. The author classifies them in two groups: pit-dwellings built on an irregular plan with an uneven bottom and pit-dwellings trapezoidal in form with a flat bottom. The ceramic record produced a variety of forms, such as very large fragmented amphorae (fig. 2), big vessels undefinable in shape (Table I, 1—6), large plates with handles (Table I, 7—8), smaller ornamented plates (Table II, 1—6) and similar not ornamented ones (Table II, 7—9). There is especially the pottery furnished by pit 5 (Table III, 1—6) which is to be distinguished from the rather uniform earthenware available in the settlement. The author is therefore inclined to consider some ceramic specimens found in pit 5 as showing a certain affinity with those produced by Early Bronze potters.